

MÖVZU 4

**FH-da yaranmış şəraitin
aydınlaşdırılması və
qiymətləndirilməsi.**

Mülki müdafiə kəşfiyyatı

FH-da yaranmış şəraitin aydınlaşdırılması və qiymətləndirilməsi

**FH zamanı yaranmış şəraitin
aydınlaşdırılması və qiymətləndirilməsi.**

**Radiasiya şəraitinin proqnozlaşdırılması və
qiymətləndirilməsi.**

**Kimyəvi şəraitin aydınlaşdırılması və
qiymətləndirilməsi.**

Bakterioloji şəraitin qiymətləndirilməsi.

Mülki müdafiə kəşfiyyatı

FH zamanı yaranmış şəraitin aydınlaşdırılması və qiymətləndirilməsi.

FH zamanı yaranmış şəraitin aydınlaşdırılması və qiymətləndirilməsi aşağıdakı tədbirləri həyata keçirmək üçün lazımdır.

❖ Fövqəladə hallara dair xəbərdarlıq;

- ❖ İtkilərin azaldılması;
- ❖ Qəzaların və təbii fəlakətlərin nəticələrinin aradan qaldırılması üçün qüvvə və vəsaitlərin müəyyən edilməsi.

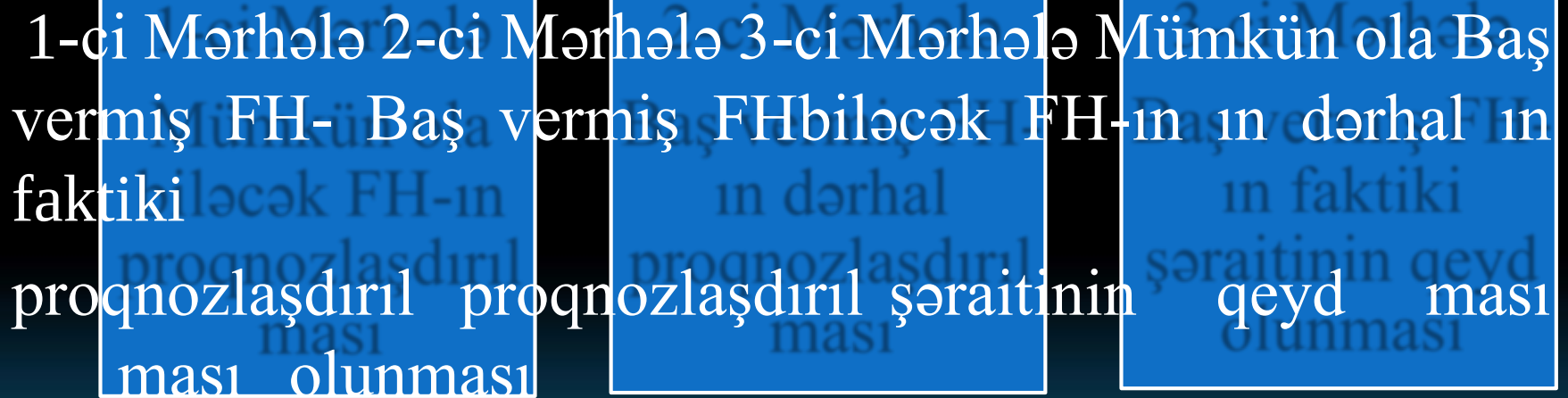
**FH zamanı yaranmış şəraitin
aydınlaşdırılması və
qiymətləndirilməsi.**

**FH zamanı yaranmış şəraitin aydınlaşdırılması
və qiymətləndirilməsinin məqsədi:**

- ❑Baş vermiş FH-ın ərazisinin miqyasını;**
- ❑Bina və tikililərin dağılma səviyyəsini;**
- ❑Obyektin işçi heyəti və əhali arasında itkilərin müəyyən edilməsi.**

**FH zamanı yaranmış şəraitin aydınlaşdırılması
və qiymətləndirilməsi.**

**FH zamanı yaranmış
şəraitin aydınlaşdırılması
və qiymətləndirilməsi 3
mərhələdə həyata keçirilir:**

**FH zamanı yaranmış şəraitin
aydınlaşdırılması və qiymətləndirilməsi.**

FH zamanı 6 əsas təsir faktoru vardır:

- Təzyiq təsiri;
- Termiki təsir;
- Toksikoloji təsir;
- Radioaktiv təsir;
- Mexaniki təsir;
- Bioloji təsir.

FH zamanı yaranmış şəraitin aydınlaşdırılması və qiymətləndirilməsi.

Sülh və ay müharibə dövründə FH-ların təsir faktorları

FH-ın növü	Təsir faktorları	Parametrləri
Partlayışlar	Zərbə dalğası	Zərbə dalğasının izafi təzyiqi
Partlayışlar	Zərbə dalğası	
Yanğınlar	İstilik şüalanması	İstilik selinin sıxlığı
Yanğınlar	İstilik şüalanması	İstilik selinin sıxlığı
Kimyəvi qəzalar (hücumlar)	Zəhərlənmə, zədələnmə	Zəhərlənmə, zədələnmə səviyyəsi (toksidoza)
Kimyəvi qəzalar		Zəhərlənmə, zədələnmə
Radioaktiv qəzaları	Radioaktiv çirklənmə, şüalanma	Süslənmə, zədələnmə səviyyəsi (toksidoza)
Zəlzələ	Bina və tikililərin Radioaktiv çirklənmə, dağılması	Zəlzələnin intensivliyi

Radiasiya şəraiti və onun qiymətləndirilməsi.

Radiasiya şəraiti – insan fəaliyyətinə təsir göstərən ərazinin radioaktiv çirklənməsinin miqyasından və səviyyəsindən asılıdır.

Radioaktiv çirklənmənin miqyası və səviyyəsi əsasən nüvə partlayışlarının sayından, gücündən və növündən, nüvə zərbəsindən sonra keçən müddətdən və meteoroloji şəraitdən asılıdır.

zərbəsindən sonra keçən müddətdən və meteoroloji şəraitdən asılıdır.

Radioaktivliyin parametrlərini müəyyən etmək üçün işıqtexniki, elektromaqnit, seysmik, akustik, radiolokasiya və d. aşkarlama qurğularından istifadə edilir.

Radiasiya təhlükəsizliyi – İnsanların sağlamlığının ionlaşdırıcı şüalanmadan mühafizəsidir.

Şüalanma 2 cür olur: *Daxili və xarici.*

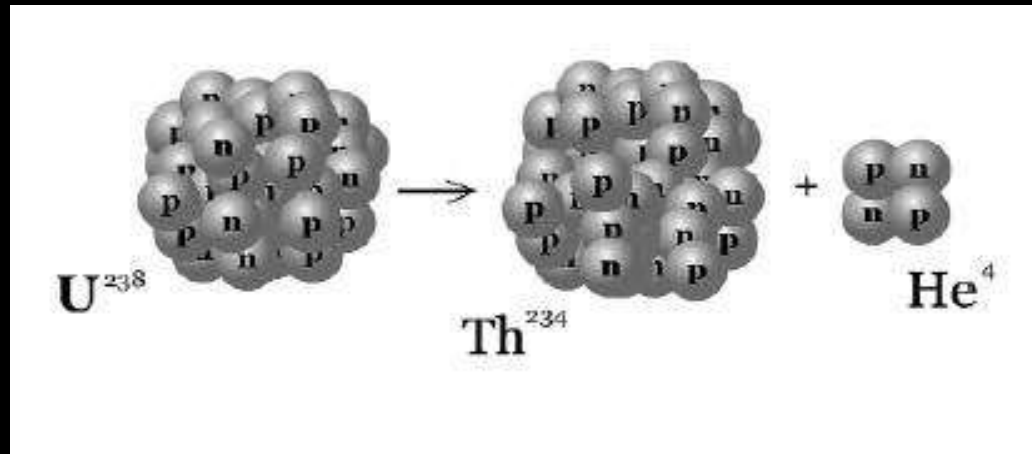
Radiasiya şəraiti və onun qiymətləndirilməsi

Radiasiya mənbələri müxtəlif olur və onların qarşısının alınmasının müxtəlif metodologiyaları və texniki üsulları mövcuddur.

Nüvə-yanacaqından istifadə olunan obyektlərdə və ya radioaktiv materiallar daşınarkən baş verən qəzalar zamanı yaranan radioaktiv çirklənmə

Nüvə silahlılarının tətbiqi zamanı yaranan radioaktiv çirklənmə

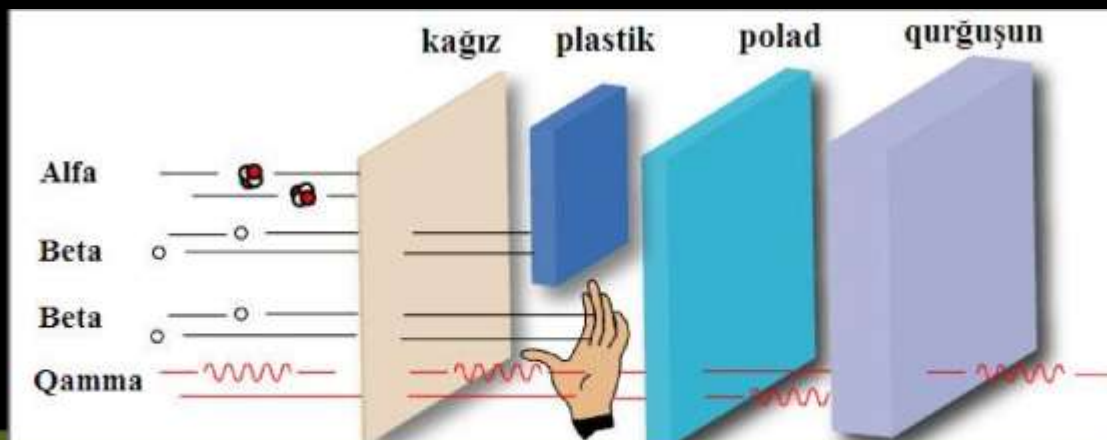
**Nüvə-yanacağından istifadə olunan obyektlərdə və ya
radioaktiv materiallar daşınarkən baş verən qəzalar
zaman yaranan radioaktiv çirklənmə**

Mümkün radiasiya şəraitinin proqnozlaşdırılması üçün məlumatlar:

- AES-in yerinin koordinatları;
- Reaktorun tipi, onun enerji səviyyəsi;
- Radioaktiv maddələrin tullanmaya başlama vaxtı;
- Küləyin istiqaməti və sürəti;
- Havanın şaquli dayanıqlılıq səviyyəsi;

**Nüvə-yanacağından istifadə olunan obyektlərdə və ya
radioaktiv materiallar daşınarkən baş verən qəzalar
zaman yaranan radioaktiv çirklənmə**

AES-də qəza baş verən zaman aşağıdakı şəraitin göstəriciləri nəzərə alınır:

- Radioaktiv çirklənmə ölçüləri (uzunluq, en, sahə) və onların ərazidə yerləşməsi;
- İstənilən saat və yerdə qamma şüalanmanın gücü;
- Yoluxma yerinin istənilən nöqtəsində insanların xarici şüalanma dozası;
- Ərazinin radioaktiv çirklənməyə başlama vaxtı;
- Radioaktiv çirklənmə yerində olan insanların sayı.

Nüvə-yanacağından istifadə olunan obyektlərdə və ya
radioaktiv materiallar daşınarkən baş verən qəzalar
zaman
yaranan radioaktiv çirklənmə

1. Radiasiya nəzarəti zonası

1 mZv _ 5 mZv

2. Məhdud yaşayış zonası

5 mZv _ 20 mZv

3. Köçürülmə zonası

20 mZv - 50 mZv

4. Məhdud zona

50 mZv və daha çox

**Nüvə-yanacağından istifadə olunan obyektlərdə və
ya radioaktiv materiallar daşınarkən baş verən
qəzalar
zaman yaranan radioaktiv çirklənmə**

- 29.09.1957. Nüvə tullantılarının partlaması nəticəsində böyük bir ərazidə radioaktiv şüalanma baş vermişdir, bütün əhali evakuasiya olunmuşdur. (Çelyabinsk vilayəti).
- 28.03.1974. Midltaunda nüvə reaktorunda partlayış baş vermişdir. (Pensilvaniya, ABŞ).
- 11.02.1981. "Sekvoya-1" zavodundan 400 min litr radioaktiv maddə soyuducusu yerə axmışdır. (ABŞ).

- 11.02.1981. "Sekvoya-1" zavodundan 400 min litr radioaktiv maddə soyuducusu yerə axmışdır. (ABŞ).
- 26.04.1986. İnsanlıq tarixində ən ağır qəza, Çernobıl AESdə qəzası baş vermişdir. 4-cü reaktorda baş verən partlayış nəticəsində atmosfərə 1 neçə milyon kub metr radioaktiv qaz buraxılmışdı. Külək radioaktiv maddələri bütün Avropaya yaymışdı. 30 km radiusda bütün əhali köçürülmüşdü.

Nüvə-yanacağından istifadə olunan obyektlərdə və ya radioaktiv materiallar daşınarkən baş verən qəzalar zaman yaranan radioaktiv çirklənmə

Çernobıl faciəsi — 26 aprel 1986-cı il Ukraynanın Pripyat şəhəri yaxınlığında yerləşən Çernobıl AES-ində güclü nüvə partlayışı baş verdi.

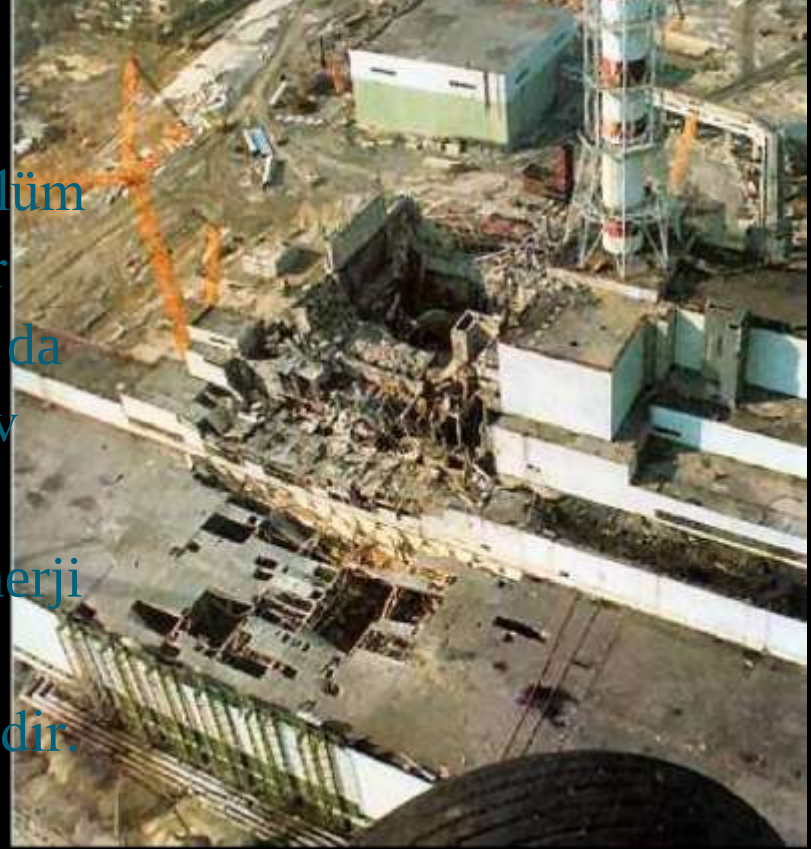
Stansiya partlayandan sonra yaranmış radioaktiv buludun böyük hissəsi Şərqi

Stansiya partlayandan sonra yaranmış
radioaktiv buludun böyük hissəsi Şərqi

Avropaya doğru hərəkət etmişdisə, belə "ölüm
bulud"unun yerdə qalan hissəsinin küləklər
küləklər cənuba "sürükləmişdi". Azərbaycan da

Çernobil faciəsi nəticəsində radioaktiv
şüalanmaya məruz qalanlar var idi.

Bundan başqa, AES-in partlamış 4-cü enerji
blokunun təhlükəsiz hala salınması üçün
beton örtük (Sarkofaq) inşa edilmişdir.

**Nüvə-yanacağından istifadə olunan obyektlərdə və ya
radioaktiv materiallar daşınarkən baş verən qəzalar zaman
yaranan radioaktiv çirklənmə**

Keçirilən "Sarkofaq"
əməliyyatında 600 min insan
iştirak etmişdir. Çernobıl qəzasının
iştirakçısı olmuş 7 min azərbaycanlıdan
bu illərdə 2 min nəfəri vəfat edib.
Hazırda yaşayanların arasında isə çox
sayda yataq xəstələri var. Bu faciədən
sonra Çernobıldan köçən ailələrdə
doğulan uşaqların 90 %-də əlillik
yaranır. Hadisədən neçə illər keçsə də,
radiasiyanın fəsadları hələ də Avropada
dolanmaqdadır.

**Nüvə-yanacaqından istifadə olunan obyektlərdə və ya
radioaktiv materiallar daşınarkən baş verən qəzalar zaman
yaranan radioaktiv çirklənmə**

Nüvə silahlalarının tətbiqi zamanı radioaktiv çirklənmə

Nüvə silahlarının tətbiqi zamanı şüalanma nüfuzedici radiasiya və ərazinin radioaktiv çirklənməsi zamanı baş verir.

Nüfuzedici radiasiya - qamma şüaları və neytronlar selindən ibarətdir. Onlar havada hər tərəfə 4 km məsafəyə yayıla bilərlər. Qamma şüaların insana təsiri udulan doza ilə xarakterizə olunur.

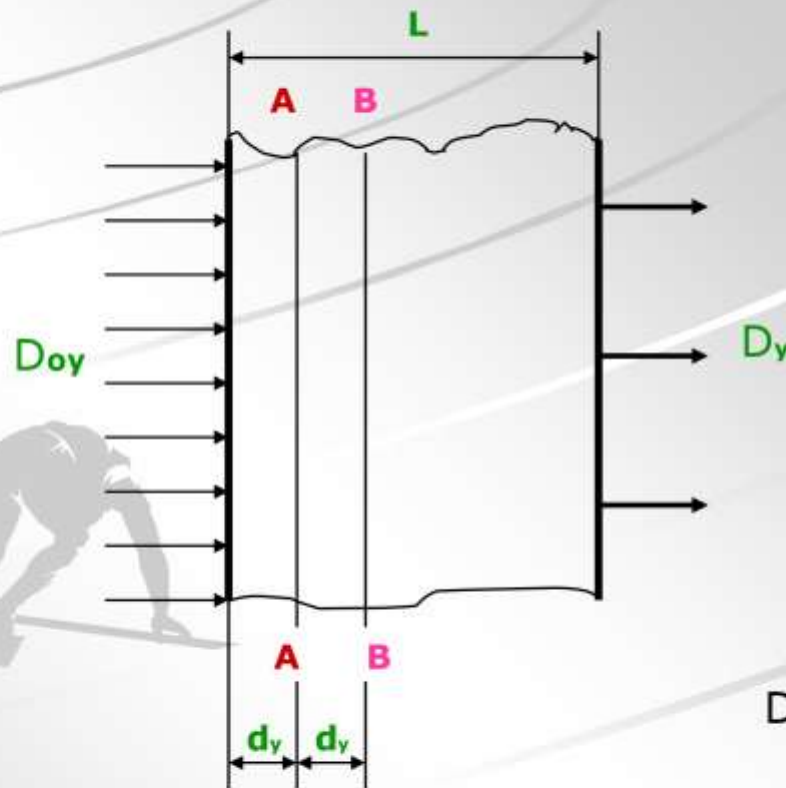
$$1 \text{ Qr} = 1 \text{ C/1kq} ; \quad 1 \text{ Qr} = 100 \text{ rad} ; \quad 1 \text{ Zv} = 1 \text{ Qr}$$

Aşağıda radiasiya şüasını 2 dəfə azaldan bəzi materialların qalınlığı göstərilmişdir.

Müdafiə materialı	2 dəfə azaltma qalınlığı, sm	Sıxlıq, q/sm³
Qurğuşun	1	11.3
Beton	6.1	3.33
Polad	2.5	7.86
Torpaq	9.1	1.99
Su	18	1.00
Ağac material	29	0.56
Zəiflədilmiş uran	0.2	19.1
Hava	15000	0.0012

Nüfuz edici radiasiyanın mühafizə materiallarından keçməsi

D_y – maneədən sonrakı doza

D_{oy} – maneədən öncəki doza

L - maneənin qalınlığı

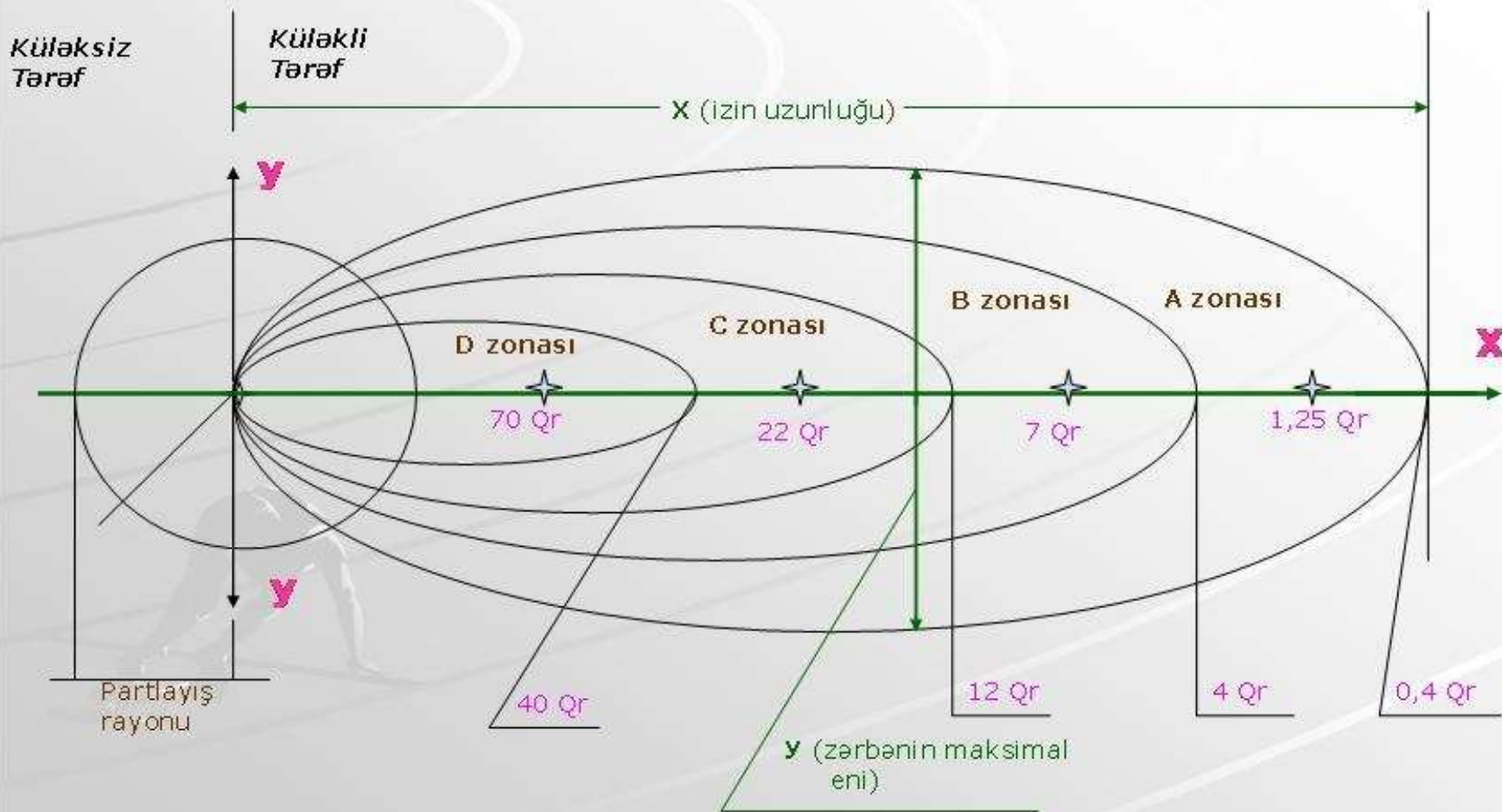
d_y – yarım zəifləmə qatı

$$D_y = D_{oy} / 2^{L/d_y}$$

Nüvə partlayışı rayonunda ərazinin radioaktiv çirklənməsi zonalarının xarakteristikası

Çirklənmə zonası	Şərti işarə	Udulan doza, Qr		
		Zonanın xarici sərhədi üzrə	Zonanın mərkəzində	Zonanın daxili sərhədi üzrə
Orta yoluxma	A	0.4	1.25	4
Güclü yoluxma	B	4	7	12
Təhlükəli yoluxma	C	12	22	40
Çox təhlükəli yoluxma	D	40	70	100 və daha çox

Ərazinin radioaktiv zəhərlənmə sxemi

Ocaqov H.O.

Nağıyev N.T.

Muxtarov R.M.

Nüvə silahlalarının tətbiqi zamanı radioaktiv çirklənmə

İlk nüvə silahından istifadə edilməsi 1945-ci ilə təsadüf edir. Həmin ilin avqust ayının 6 və 9-u tarixlərində ABŞ hərbi qüvvələri Yaponiyanın Xirosima və Naqasaki şəhərlərinə atom zərbəsi endirmişdir. 1945-ci ilin sonuna kimi partlayışın zədələyici amilləri nəticəsi olaraq ölənlərin sayı 90 -166 min insan olmuşdur.

Xirasima 6 avqust

Naqasaki 9 avqust

Nüvə silahlılarının tətbiqi zamanı Xirasima və Naqasakidə yaranan vəziyyət, radioaktiv çirklənmə.

Bankın qabağındakı insan izi

İşıq şüalanması nəticəsindəki iz

**Kimyəvi şəraitin aydınlaşdırılması və
qiymətləndirilməsi.**

Kimyəvi şərait güclü təsirli zəhərləyici və ya kimyəvi maddələrin axması (tullanması) və ya kimyəvi silahların tətbiqi nəticəsində yaranır.

Kimyəvi şəraitin qiymətləndirilməsinə daxildir:

1. Kimyəvi yoluxmanın miqyasının və xarakterinin müəyyən edilməsi; obyektlərin, MM qüvvələrinin və əhalinin fəaliyyətinə təsirinin analizi;
2. İnsanların mühafizəsi üçün ən məqsədəuyğun qərarların qəbulu.

**Kimyəvi şəraitin aydınlaşdırılması və
qiymətləndirilməsi.**

Kimyəvi şəraitin qiymətləndirilməsi zamanı əsas diqqət yetirilməli olan məqamlar:

- 1) Kimyəvi maddənin növü və miqdarı, kimyəvi silahın tətbiqi vasitəsi və onun tipi;
- 2) Zəhərli maddələrin axmasının(tullanmasının), kimyəvi silahların tətbiqinin yeri və vaxtı; Əhalinin təhlükəsizliyinin səviyyəsi;
- 3) Ərazinin topoqrafik şəraiti və yoluxmuş havanın yayılmasının qarşısında duran tikililərin xarakteri;
- 4) Meteoşərait (küləyin istiqaməti və sürəti, yerin və havanın temperaturu, havanın şaquli dayanıqlılığının səviyyəsi)

Kimyəvi şəraitin aydınlaşdırılması və qiymətləndirilməsi.

Havanın 3 şaquli dayanıqlılıq səviyyəsi vardır: inversiya, izotermiya, konveksiya.

Inversiya adətən axşam saatlarında, təxminən günəş batmazdan 1 saat öncə yaranır, günəş çıxandan 1 saat sonra itir. İnversiya zamanı havanın aşağı qatları yuxarı qatlara nisbətən soyuq olur. Bu da öz növbəsində onun hündürlüyə yayılmasının qarşısını alır və yoluxmuş havanın yüksək konsentrasiyalı qalmasına şərait yaradır.

**Kimyəvi şəraitin aydınlaşdırılması və
qiymətləndirilməsi.**

İzotermiya havanın stabil tarazlılığı ilə xarakterizə olunur, daha çox yağmurlu hava zamanı xarakterikdir, həmçinin səhər və axşam vaxtlarda, inversiyadan konveksiyaya (səhərlər) və əksinə (gecələr) keçid vəziyyətində yaranı bilər.

Konveksiya əsasən günəş çıxmazdan 2 saat öncə yaranır və batmazdan təxminən 2 - 2.5 saat qabaq dağılır. O, adətən aydın yay günlərində təsadüf olunur. Konveksiya zamanı havanın aşağı qatları yuxarı qatlarından daha çox isti olur. Bu da yoluxmuş havanın yayılmasına və təsirinin azalmasına şərait yaradır.

Kimyəvi şəraitin aydınlaşdırılması və qiymətləndirilməsi.

Havanın şaquli dayanıqlılıq səviyyəsi aşağıdakı qrafik vasitəsilə hava məlumatına əsasən müəyyən edilə bilər:

Küləyin sürəti, m/s	Gecə			Gündüz		
	Aydın	Tutqun	Yağmurlu	Aydın	Tutqun	Yağmurlu
0.5	İnversiya			Konveksiya		
0.6 - 2						
2.1 - 4						
4 və çox	İzotermiya			İzotermiya		

GTZM-ə malik obyektlərdə kimyəvi şəraitin aydınlaşdırılması və qiymətləndirilməsi.

GTZM-ə malik obyektlərdə kimyəvi şəraitin aydınlaşdırılması və qiymətləndirilməsinin əsas məqsədi kimyəvi zədələnmə ocaqlarında ola bilən insanların müdafiəsini təşkil etməkdir.

Proqnozlaşdırma metodu ilə kimyəvi şəraitin qiymətləndirilməsi zamanı bütün GTZM ehtiyatının dağılmasını, yayılmaq üçün uyğun mete şəraitin (inversiya, küləyin sürəti 1 m/s) olması qəbul edilməlidir.

Qəza zamanı qiymətləndirmə baş vermiş şəraitə uyğun aparılır, yəni, real dağılmış zəhərli maddənin qədəri və real hava şəraiti götürülməlidir.

**GTZM-ə malik obyektlərdə kimyəvi
şəraitin aydınlaşdırılması və
qiymətləndirilməsi.**

Obyektin kimyəvi təhlükəsizliyinin səviyyəsi	Qəza zamanı kimyəvi yoluxma zonasına düşən insanların sayı, min nəfər
I	75 və daha çox
II	40-dan 75-ə dək
III	40-dan az
IV	Saya düşmür

Macarıstanda GTZM-ə malik obyektə baş vermiş qəza.

4 oktyabr tarixdə Macarıstanda alüminium zavodunda texnogen qəza baş vermişdir. Zəhərli maddə ilə dolu olan 700 min m³ həcmli rezervuarın bəndi dağılmışdır (bəzi ehtimallara görə partlayış nəticəsində, digər ehtimala görə yağış sularının bəndi zəiflətməsi nəticəsində). Tərkibində Mendeleyev cədvəlinin 38 elementi olan (onlardan canlılar üçün zəhərliləri kadmiyum, arsen (—mişyak), nikel və cıvə) qırmızı rəngli zəhərli maddə bənd dağıldıqdan sonra 2 m hündürlüklə yaxınlıqdakı qəsəbəyə yayılmış, qarşısında duran bir çox tikilini dağıtmışdır.

Macarıstanda GTZM-ə malik obyektə baş vermiş qəza.

Bu qəza nəticəsində ölənlərin sayı 9 nəfər, zərərçəkmişlər isə 150 nəfərə yaxındır. Kolontar şəhər əhalisi evakuasiyasına olunmuşdur. Zəhərli maddə 15 km-lərlə məsafəyə yayılmışdır. Bu maddə Dunay çayına da çatmışdır.

Hesablamalara görə təmizlik işlərinə uzun müddət tələb olunmuşdur, belə ki, qəsəbə boyu çökmüş maddənin yer səthindəki qalınlığı 2 sm-dir.

**Macarıstanda GTZM-ə malik obyektə baş
vermiş qəza.**

Peykdən çəkilən şəkil

**Macarıstanda GTZM-ə malik obyektə baş
vermiş qəza.**

**Macarıstanda GTZM-ə malik obyektə baş
vermiş qəza.**

Kimyəvi silahın tətbiqi zamanı kimyəvi şəraitin aydınlaşdırılması və qiymətləndirilməsi.

Kimyəvi silahın tətbiqi zamanı kimyəvi şəraitin aydınlaşdırılması və qiymətləndirilməsi - kimyəvi yoluxma zonalarının və hücumə məruz qalmış ərazilərin, yoluxmuş havanın yayılma dərinliyinin, digər ərazilərə yaxınlaşma müddətinin, ərazidəki zəhərləyici maddənin dayanıqlılığının, fərdi mühafizə vasitələrindən istifadənin zəruriliyinin, işçilər, əhali, MM-in qüvvələrinin şəxsi heyəti arasında mümkün itkilərin müəyyən edilməsidir.

Düşmən tərəfindən zəhərləyici maddənin tətbiq sahəsinin müəyyən edilməsi kəşfiyyat qüvvələri və ya MM qərargahının məlumatlarına əsasən həyata keçirilir.

Kimyəvi silahın tətbiqi zamanı kimyəvi şəraitin aydınlaşdırılması və qiymətləndirilməsi.

Yoluxmuş havanın yayılma dərinliyi - kimyəvi silahın tətbiqi rayonunun sərhədlərindən zəhərli hava buludunun yayılmasının sərhədlərinə qədər olan məsafə ilə ölçülür.

Kimyəvi yoluxmanın miqyası zəhərli hava buludunun sahəsi və kimyəvi yoluxma ərazisi ilə müəyyən edilir.

Kimyəvi yoluxmanın müddəti kimyəvi silahın tətbiqinin miqyasından, zəhərli maddənin növündən, meteoroloji şərait və ərazidən asılıdır.

Kimyəvi yoluxmanın təhlükəsi kimyəvi yoluxmuş ərazi və burada olan mümkün insan itkiləri ilə ölçülür

Bakterioloji şəraitin qiymətləndirilməsi.

Bioloji şərait bakterioloji (bioloji) silahın tətbiqindən sonra yaranan bir şəraitdir. Bioloji şəraitin əsas xarakteristikası itkilərin sayıdır. Bioloji şərait düşmən tərəfindən tətbiq edilən hücumun miqyasından asılıdır. Şəraitin qiymətləndirilməsində əsasən aşağıdakılar nəzərə alınır: ➤ Yoluxma ərazisi

- Əhalinin orta yaşayış sıxlığı
- Yoluxma rayonunda əhalinin müdafiə olunmasının səviyyəsi
- Əməliyyat hesablamaları üzrə fəvqəladə hallar zonasında insan itkilərinin aşağıdakı qayda üzrə müəyyən etmək olar:

$$S = K \cdot I \cdot (1 - H) \cdot (1 - P) \cdot E$$

Burada, S – Əhalinin itkiləri (nəf.)

K – Yoluxmuş və bir-birilə əlaqədə olan

Bakterioloji şəraitin qiymətləndirilməsi.

E – Təcili profilaktika əmsalı

K –nın qiyməti bakterioloji yoluxmuş ərazinin sahəsinin qiyməti ilə həmin ərazidəki əhalinin sıxlığının qiymətinin hasilinə bərabərdir.

Kontaqioz indeksi I – yoluxmuş xəstə ilə əlaqədə olduqdan sonra insanın xəstələnmə ehtimalının səviyyəsidir.

Qeyri spesifik müdafiə əmsalı H sanitar-gigiyenik və epidemiyaya qarşı tədbirlərin lazımı vaxtda həyata keçirilməsindən, içməli suyun və yeyinti məhsullarının yoluxmaya qarşı mühafizəsindən, havadan yoluxma bas verərkən əhalinin qruplara

Mülki müdafiə kəşfiyyatı

Kəşfiyyat - MM qüvvələrinin fəaliyyətini təmin etmək üçün görülməli əsas tədbirlərdən biridir. MM sistemində aparılan kəşfiyyatda məqsəd - güclü istehsalat qəzasından, təbii fəlakətdən və ya düşmən basqınından sonra yaranmış vəziyyət barədə dəqiq məlumatlar toplamaqdır. Bunlar MM rəhbərlərinə əhalinin

mühafizəsini və xilasetmə işlərini təşkil etmək barədə düzgün qərar qəbul etmək üçün lazımdır.

MM kəşfiyyatının əsas vəzifələri sülh dövründə:

- Ətraf mühitdə havanın, suyun, torpağın, maldarlıq və bitkiçilik məhsullarının radioaktiv, kimyəvi, bakterial maddələrlə çirklənməsinə vaxtaşırı müşahidə və laboratoriya nəzarəti aparmaq;
- Yoluxucu xəstəlik ehtimalı rayonlarda epidemik, epizootik və epifitotik vəziyyətə müntəzəm nəzarət etmək;
- Güclü istehsalat qəzası və ya təbii fəlakət baş vermiş rayonlarda yaranan vəziyyətləri aşkar etməkdir.

Mülki müdafiə kəşfiyyatı

Müharibə dövründə düşmən basqınından sonra kəşfiyyatın vəzifələri aşağıdakılar barədə məlumatlar əldə etməkdir:

- İşlənmiş silahın növü, zərbənin nə vaxt və haraya endirildiyi, nüvə partlayışının gücü və koordinatları;
- Radiasiyanın səviyyələri, zəhərləyici maddənin konsentrasiyası, zəhərli hava buludunun yayılma istiqaməti;
- Zədələnmə ocağının həddləri;
- Xilas etmə və digər işlər aparılan rayonlarda zədələnmə şəraitinin necə dəyişdiyi;
- Mühafizə qurğularının, oradakı adamların vəziyyəti, onlara yardım göstərmənin yolları;
- Kommunal enerji şəbəkələrinin, rabitə xətlərinin, habelə MM dəstələri, köçürülən əhali hərəkət edəcək marşrutların vəziyyəti;
- Yanğın yerləri, onların yayılma istiqaməti;

- Hidrotexniki qurğuların nə dərəcədə zədələndiyi, fəlakətli subasma və daşqın zonaları yaranıb-yaranmadığı və s.

Mülki müdafiə kəşfiyyatı

Kəşfiyyat fəal, fasiləsiz, vaxtında və məqsədyönlü aparılmalı, başlıcası isə topladığı məlumatlar dəqiq olmalıdır. Bu tələblərin yerinə yetirilməsinə nail olmaqdan ötrü kəşfiyyat qüvvələrini (kəşfiyyat qrupları, mənbələri, müşahidə postları, nəzarət laboratoriyaları və s.) əvvəlcədən komplektləşdirib işə hazırlamaq, onların fəaliyyətini planlaşdırıb düzgün təşkil etmək, həmçinin kəşfiyyatın müxtəlif növlərindən, üsullarından, qüvvə və vasitələrdən istifadə etmək lazımdır.

Mülki müdafiə kəşfiyyatı

Yerüstü kəşfiyyat

Havadan kəşfiyyat

Dənizdən (çaydan)
kəşfiyyat

Mülki müdafiə kəşfiyyatı

Mülki müdafiə kəşfiyyatı

Fövqəladə hallarda MM kəşfiyyatının təşkili və aparılması qaydaları.

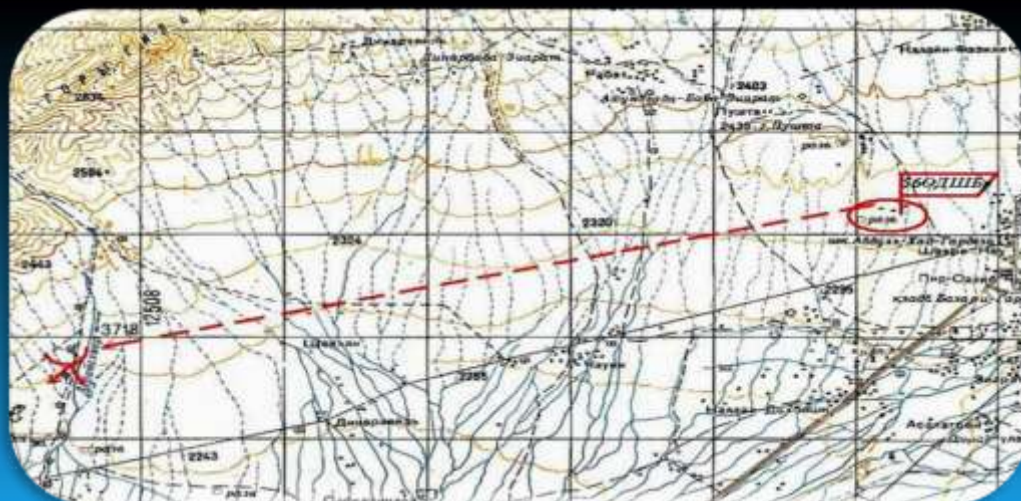
Kəşfiyyatı təşkil etmək bütün MM rəhbərlərinin, qərargahlarının və komandirlərinin vacib vəzifələrindəndir.

Kəşfiyyatın konkret məqsədlərini, ilk növbədə hansı məlumatların toplanmasını və müddətlərini, bunun üçün istifadə ediləcək qüvvələri mülki müdafiə rəhbəri müəyyənləşdirir.

Kəşfiyyatın dəqiq təşkil edilməsi üçün MM qərargahının rəisi tam məsuliyyət daşıyır, bu işin bilavasitə təşkilatçısı isə MM qərargahı

rəisinin müavini. O, MM rəhbərinin qərarına və qərargah rəisinin konkret göstərişlərinə uyğun olaraq kəşfiyyat tədbirlərini planlaşdırır, qrupları və mənzilləri fəaliyyətə hazırlayır, kəşfiyyətə göndərir, onlardan alınan kəşfiyyat məlumatlarını toplayır, təhlil edir və ümumiləşdirir.

Mülki müdafiə kəşfiyyatı

Kəşfiyyatı təşkil etmək üçün əsas sənəd - *kəşfiyyat planıdır*. Plan müvafiq MM qərargahında əvvəlcədən tərtib edilir, yuxarı qərargahla razılaşdırılır və MM rəhbəri tərəfindən təsdiqlənir.

Plana obyektin sxemi (rayonun xəritəsi) əlavə edilir, burada idarəetmə məntəqələrinin, mühafizə qurğularının, kəşfiyyat bölmələrinin yerləri, bu bölmələrdə konkret fəaliyyət marşrutları, vəzifələrini yerinə yetirdikdən sonra toplanış məntəqələri şərti işarələrlə göstərilir. MM qərargahının rəisi bölmə komandirlərinə kəşfiyyat aparmaq barədə şifahi sərəncamı məhz bu sxem əsasında verir. Sərəncamda yaranmış vəziyyət barədə qısa məlumat, onun konkret vəzifələri və icra müddəti, rabitə yaratmaq və kəşfiyyatın nəticələri barədə məlumat vermək qaydaları dəqiq göstərilir.

Mülki müdafiə kəşfiyyatı

Kəşfiyyat bölmələri radioaktiv zəhərlənmə ocaqlarına göndərilən hallarda isə, həmçinin şəxsi heyətin yolverilən şüalanma dozası da müəyyən edilir. Şəhərdə, rayonda və obyektlərdə kəşfiyyat işlərinə radiasiya və kimya müşahidəsi postları, MM kəşfiyyat qrupları, xidmətlərin və dəstələrin kəşfiyyat manqaları (bölmələri), habelə laboratoriya nəzarəti şəbəkəsinin (MLNS) müəssisələri cəlb edilir.

Radiasiya və kimya müşahidəsi postları (RKMP) - bütün obyektlərdə yaradılır və radioaktiv və kimyəvi zəhərlənmələri vaxtında aşkar etmək, müşahidə sahəsində vəziyyətin dəyişməsinə fasiləsiz göz qoymaq və qərarqana müntəzəm şüaldə məlumat verilməkdir.

Mülki müdafiə kəşfiyyatı

dəyişməsinə fasiləsiz göz qoymaq və qərargaha müntəzəm surətdə məlumat verməkdir.

Təbii fəlakət və istehsalat qəzaları vaxtı posta digər vəzifələr də tapşırıla bilər. Post elə yerdə qoyulmalıdır ki, oradan hər tərəfi müşahidə etmək mümkün olsun və postun özü MM idarəetmə məntəqəsinin yaxınlığında yerləşsin.

Müşahidəçilərin daldalanması və növbədən sonra dincəlməsi üçün burada hökmən üstüörtülü səngər düzəldilir, müşahidəçi duran yerdə cəhətləri göstərən nişanlar qoyulur. Postun heyəti onun rəisindən və iki müşahidəçidən ibarətdir.

Kəşfiyyat qrupu məqsəti isə təbii fəlakət, qəza nəticəsində bilavasitə obyektə, digər fəaliyyət rayonunda, habelə düşmən basqınından sonra zədələnmə ocağında, hərəkət marşrutlarında yaranmış vəziyyəti öyrənmək məqsədi nə göndərir. Kəşfiyyat qrupu, onun komandirindən və hərəsi 3

Mülki müdafiə kəşfiyyatı

yarlanmış vəziyyəti öyrənmək məqsədi ilə göndərilir. Kəşfiyyat qrupu, onun komandirindən və hərəsi 3 nəfərlik bir rabitə və bir neçə kəşfiyyat manqalarından ibarət olur. Hər manqa bir-birindən 500 m aralı 3 mühafizə qurğusunda, yaxud 800 m dək zolaqda (şəhərin 2-3 məhəlləsindən ibarət sahədə) kəşfiyyat aparmaq üçün nəzərdə tutulur.

Zəhərlənmə rayonlarında kəşfiyyat aparılarkən, radiasiya səviyyələri 0,5 rentgen-saat olan, yaxud kimyəvi zəhərlənmə aşkar edilən zonanın həddləri hədd nişanları vasitəsilə nişanlanır.

Zəhərlənməni ölçdükdən sonra kəşfiyyatçı hədd nişanı qoyur və nişanda zəhərlənmənin növünü, səviyyəsini və ölçülmə vaxtını qeyd edir.

Mülki müdafiə kəşfiyyatı

Hədd nişanı yolun kənarında yaxşı görünən yerdə qoyulmalıdır. Nişanı elə qoyurlar ki, onun üz tərəfi yerdə zəhərlənmə olmayan və ya az olan sahəyə tərəf dursun. Qrupun komandiri marşrutun sxemində hər dəfə zəhərlənmə ölçülən yeri, zəhərlənməni (növlünü) və ölçülmə vaxtını kəşfiyyat jurnalında qeyd edir və bu barədə radio vasitəsilə obyektin MM qərargahına məlumat verir.

Obyektin ərazisində kəşfiyyatçılar müxtəlif sexlərdə, qurğularda və s. zəhərlənmənin növünü, dərəcəsini təyin edir, vəziyyətin dəyişməsinə nəzarət edirlər.

Mülki müdafiə kəşfiyyatı

Mülki müdafiə kəşfiyyatı

Kəşfiyyatçılar obyektin sexlərində, sığınacaqlarında, xilasetmə aparılacaq yerlərdə yaranmış vəziyyəti (dağıntıların, yanğınların xarakterini, adamlar qalmış yerləri və s.) öyrənir, zəhərlənmənin səviyyələrini ölçürlər. Belə yerlər, adətən əvvəlcədən müəyyən edilir və yuxarıda deyildiyi kimi obyektin kəşfiyyat sxemində (planında) göstərilir.

Kəşfiyyat qurtarandan sonra kəşfiyyat qrupu (manqası) toplanış məntəqəsinə gəlir, komandir qərargaha vəzifələrin yerinə yetirilməsi haqqında məlumat verir və kəşfiyyat sxemini təqdim edir. Bundan sonra o, lazımi hallarda avtomobilin, şəxsi heyətin zəhərlənmə dərəcəsini yoxlayır, təmizləmə işlərini təşkil edir, dozimetrlərin göstəriciləri əsasında şəxsi

Mülki müdafiə kəşfiyyatı

heyətin məruz qaldığı şüalanma dozalarını hesablayır və qrupu yeni vəzifələrin icrası üçün işə hazırlayır.

Mülki müdafiə kəşfiyyatı

Müxtəlif təbii fəlakətlər və qəzalar zamanı aparılan kəşfiyyatın xüsusiyyətləri əsasən onun konkret vəzifələrində təzahür edir.

Qəza yerlərini müayinə etməklə, adamlar toplanan yerlərə, anbarlara, su mənbələrinə xüsusən diqqət yetirməklə, havadan və torpaqdan nümunələr götürüb analize göndərməklə bu vəzifələrin öhdəsindən gəlmək mümkündür.

Güclü zəlzələdən sonra aparılan kəşfiyyatın əsas vəzifələri isə bina və tikililərin nə dərəcədə dağıldığını, uçqunlar altında adamlar qalan yerləri və onların vəziyyətini, ikincili zədələnmə ocaqlarının (yanğın, daşqın, kimyəvi zəhərlənmə) yaranıb-yaranmadığını öyrənmək, qaz, su, elektrik şəbəkələrində qəzaların yerini, dərəcəsini, xilasetmə işlərinin növünü, həcmi və s. müəyyən etməkdən ibarətdir.

Daşqın və sel vaxtı kəşfiyyat bölmələri fəlakətli sahələrin həddlərini, yardıma ehtiyac olan adamlar, habelə kənd təsərrüfatı heyvanları qalmış sahələri müəyyənləşdirir, daşqın zonasından çıxarmalı maddi sərvətləri aşkar edir, üzgüçülük vasitələrindən istifadə edilməsi üçün marşrutlar axtarır və s.

Mülki müdafiə kəşfiyyatı

Sülh və müharibə dövründə ətraf mühitin sağlamlığı üzrə kəşfiyyat işlərinin bir qismi də respublikanın müşahidə və laboratoriya nəzarəti şəbəkəsi tərəfindən yerinə yetirilir. Bu şəbəkənin vəzifələri, tərkibi və fəaliyyət qaydası əsasnamə ilə müəyyən olunmuş və təsdiq edilmişdir.

Müşahidə və laboratoriya nəzarəti şəbəkəsi (MLNS) ətraf mühitin radioaktiv, kimyəvi, güclü təsirli və bakterial maddələrlə zəhərlənməsinə müşahidə və laboratoriya nəzarəti etməkdən, mühafizə tədbirləri görülməsi üçün müvafiq dövlət orqanlarına məlumat verməkdən ötrü nəzərdə tutulmuşdur.

Müşahidə və laboratoriya nəzarəti şəbəkəsi üçün konkret şəraitdən asılı olaraq üç iş rejimi müəyyən edilmişdir: gündəlik, yüksək hazırlıq və fəvqəladə iş rejimi.

Mülki müdafiə kəşfiyyatı

Gündəlik iş rejimi həm ekoloji, həm texnogen, həm də epidemik cəhətdən normal adi iş şəraitini əhatə edir. Bu rejimdə respublikanın müdafiə, səhiyyə, kənd təsərrüfatı, daxili işlər nazirliklərinin, dövlət hidrometreoloji xidmət və Fövqəladə Hallar Nazirliyinin struktur bölmələrinin qüvvələri ilə ətraf mühitdə kimya, radiasiya, epidemiya, epizootiya, epifitotiya müşahidəsi və laboratoriya nəzarəti aparılır.

Yüksək hazırlıq rejimində texnogen, epidemik şərait kəskin sürətdə pisləşdikdə, həmçinin fəvqəladə hallar ehtimalı yarandıqda təbii mühitdə gücləndirilir, şəbəkənin xüsusi (fəvqəladə) iş rejiminə keçirilməsinə hazırlıq görülür.

Fəvqəladə rejimdə isə gündəlik rejimdə fəaliyyət göstərən qüvvələrdən əlavə həmçinin, müşahidə və laboratoriya nəzarəti şəbəkəsinə daxil olan nazirlik, komitə, şirkət, Elmlər Akademiyası və s.

